

74. De deskundige in het bestuursrecht

Naar afbakening en definitie van het begrip

F.J. ERKENS FFE MEWI RFA LL.M. EN MW. MR. DR. C. RAAT MA

Dat termen als ‘deskundige’ en ‘expert’ indrukwekkend en populair zijn, blijkt wel uit een zoekslag op LinkedIn. In het licht van het belang en de kwaliteit van goede rechtspraak rijst de vraag dan ook of het wenselijk is dat iedereen zich zo kan noemen en zijn diensten in dit kader kan aanbieden. De inzet van ondeskundige deskundigen kan grote en ongewenste gevolgen hebben. Op veel specialistische terreinen heeft de overheid – ook in de rechtspraak – de expertise niet altijd zelf in huis, maar wordt wel de behoefte gevoeld om te beschikken over advies van een deskundige. Hirsch Ballin is hierover in zijn VAR-preadvies van 2015 kritisch: ‘De toetsing heeft dan betrekking op de (...) vaststelling van feiten en op de daarbij benutte specifieke expertise. Hierbij tast de rechter echter mogelijk in het duister doordat het bestuursorgaan ook niet alles onomstotelijk kan vaststellen. (...) De rechter pleegt “afstand” te houden van de interpretatie van normen door bestuursorganen (...) wegens de kern van de waarde van de openbare dienst, namelijk zijn expertise.’¹

Inleiding

Op die expertise – of die nu van de overheid zelf komt of van een door de overheid ingehuurd deskundige – kan niet klakkeloos worden vertrouwd. Soms doorziet de bestuursrechter dat een advies niet goed is, maar hoe vaak hij dat niet onderkent, weten we niet. In een zaak waarin de bestuursrechter dit wel onderkende, bleef geen spaan heel van het strafontslag van het college van B&W op basis van een rapport van een ‘charlatan’: ‘Het door appellant geschetste beeld van de wijze waarop B jegens hem te werk is gegaan kan als onthutsend worden getypeerd. (...) Voor zover B psychologische oordelen over zijn persoonlijkheid heeft geveld, is niet gebleken dat hij daarvoor op enige wijze is opgeleid. Het ging, met andere woorden, om subjectieve en onvoldoende onderbouwde diskwalificaties. (...) Niet alleen heeft het college de presentatie van het rapport niet verhinderd of begeleid, maar het heeft ook daarna geen afstand genomen van de wijze van totstandkoming van het rapport en de daarop gebaseerde conclusies.’ (CRvB 19 maart 2015, ECLI:NL:CRVB:2015:948)

Het bestuursrecht, of dat nu de besluitvorming door de overheid of de oordeelsvorming door de bestuursrech-

ter betreft, gaat vrijwel altijd over primair niet-juridische onderwerpen: ‘Het woord “bijstand” is een juridische categorie, maar ook een geldbedrag waar iemand van kan leven. Of een gebouw een bepaalde constructie mag krijgen, wordt beschreven in a.u.v., maar wordt uiteindelijk op zijn technische merites door een technisch deskundige beoordeeld. Volgt er een besluit, bijvoorbeeld of voor het betreffende gebouw wel of geen bouwvergunning verleend wordt, dan is de motivatie enerzijds gestoeld op de rechtsregel (die door middel van categoriseren en interpreteren is geselecteerd als zijnde het meest toepasselijk in het geval), maar anderzijds op de (beoordeling van de) feitelijke situatie. De juridische houdbaarheid volgt dus uiteindelijk uit het technische onderzoek.’² Met andere woorden: het gehele proces van onderzoek en juridische procedure heeft een dubbele normativiteit, namelijk een epistemologische (kennistheoretische) en juridische normering.³ Daarom gelden er verschillende juridische en epistemologische voorwaarden voor deze twee fasen van waarheids- en rechtsvinding.

Dit betekent dat juristen vrijwel altijd afhankelijk zijn van de bevindingen van ‘andersdeskundigen’ om de

¹ E.M.H. Hirsch Ballin, ‘Dynamiek in de bestuursrechtspraak, Over de betekenis van veranderingen in economie, politiek en samenleving voor de bestuursrechtelijke rechtsontwikkeling’, in: E.M.H. Hirsch Ballin, *Recht doorgronden, Keuze uit wetenschappelijk werk over publiekrecht, rechtsstaat en beleid*, Den Haag: Bju, 2022, p. 213.

² C. Raat, *In bezwaar, Handleiding voor de rechtspraak*, Sdu 2011, p. 71.

³ R.W.M. Giard, ‘Medische aansprakelijkheid: Hoe onwetendheid kan leiden tot onjuiste oordelen’, in: M.P. Sombroek e.a. (red.), *Cum Suis*, Boom Juridisch, 2021; R.W.M. Giard, *Werken aan waarheidsvinding. Over het belang van de juiste onderzoeksmethoden in het aansprakelijkheidsrecht*, Boom Juridisch, 2016; H. De Bock, *Tussen waarheid en onzekerheid: over het vaststellen van feiten in de civiele procedure* (diss.), Kluwer, 2011.

simpele reden dat zij de expertise voor waarheidsvinding zelf niet hebben. Van Ettekovén stelt vast: *‘De rechter is jurist en beschikt doorgaans niet over specifieke materiedeskundigheid.’*⁴ Wordt er geen deskundige ingeroepen, of schort er iets aan de kwaliteit van zijn rapport, dan kan dat voor belanghebbenden grote consequenties hebben. Zo kan iemand worden ingeschakeld die onvoldoende ter zake deskundig is. Of de deskundige heeft in een specifiek geval de beginselen en normen voor het opstellen van een deskundigenonderzoek niet nageleefd. Hier speelt de zogeheten kennisparadox: het gegeven dat de overheid zich moet vergewissen van de zorgvuldigheid van de advisering, terwijl hij de deskundigen juist raadpleegt omdat hij zelf niet over de noodzakelijke expertise beschikt.⁵

Dit is ingewikkeld, omdat, zo schrijven Faas en Koenraad: *‘Binnen die kaders bestaat weliswaar aandacht voor de persoon van de adviseur, maar slechts rondom de vragen of hij ter zake kundig (over het onderwerp dat hij moet onderzoeken), onafhankelijk (ten opzichte van het bestuursorgaan) en onpartijdig (jegens de burger die met de gevolgen van het te nemen besluit zal worden geconfronteerd) is. Maar wat weten de betrokkenen – het bestuursorgaan, de burger en de bestuursrechter – over de manier waarop de deskundige kijkt naar diens vakgebied in het algemeen en naar de te onderzoeken kwestie in het bijzonder? Meestal bitter weinig, veronderstellen wij.’*⁶ Wij menen overigens dat er in het bestuursrecht nog niet voldoende helderheid bestaat over de vraag of een adviseur wel ter zake kundig is. De deskundige moet openheid geven over zijn achtergrond, zijn opleiding, werkervaring en zijn cliënten in een zogeheten *disclosure statement*. Betrokkenen krijgen daarvoor beter inzicht in de door Faas en Koenraad genoemde belangrijke onderdelen (ter zake deskundig, onafhankelijk en onpartijdig). Pas daarna kan toegekomen worden aan de volgende vragen die Faas en Koenraad oproepen.

In dit artikel gaan wij in op deze deskundigen. Wij bespreken kort de regels en jurisprudentie over deskundigen in de Algemene wet bestuursrecht (Awb) en de rechtsstatelijke implicaties ervan. We vergelijken deze regels met die in andere rechtsgebieden en literatuur om te verkennen wat een deskundige is. Dit probleem is actueel in zaken waarvoor nog geen registers zijn en waar bestuursorganen het risico lopen op ‘charlatans’. Vanuit hun opleiding zijn rechtsgeleerden, of dat nu juristen zijn die werken bij bestuursorganen of rechters, immers geen deskundigen in empirisch

feitenonderzoek, maar veeleer in de juridische duiding en beoordeling ervan, alsmede in het bewijsrecht.⁷ Vervolgens zoomen wij in op het gebruik van financiële deskundigheid – met name die van de (forensische) accountant – in Bibozaken. Daarna geven wij denkrichtingen voor hoe de rol en inzet van de deskundige beter kan worden geborgd en besluiten wij met enkele tips voor de rechtspraktijk.

De kennisparadox als rechtsstatelijk probleem

Rechtsstatelijk is de kennisparadox een probleem. Immers, de overheid kan eenzijdig besluiten over belanghebbenden, maar dan moeten die besluiten wel rechtmatig zijn. In dit geval te beginnen bij feitelijk zo volledig en correct mogelijk te onderbouwen. Het is in veel gevallen dan ook een plicht voor de overheid om deskundigheid in huis te hebben of in te schakelen om aan deze minimale eis, onder meer voortvloeiend uit art. 3:2 Awb, te voldoen – niet op een minimale manier (‘de rechter vindt het goed’), maar op een optimale wijze. Dat betekent dat deskundigen van de overheid zelf en externe deskundigen niet alleen voldoende moeten zijn geschoold in het specifieke terrein, maar ook ervaring hebben en aan de hoogste eisen van objectiviteit en onpartijdigheid voldoen. De overheid is er immers niet om van de burger te ‘winnen’, maar om deze recht te doen, op basis van de volledige en correcte feiten. Deskundigheid heeft als doel het inbrengen van expertise op basis van volledige en relevante feiten, teneinde te ondersteunen bij het realiseren van een objectieve, goede beslissing.

Op die expertise – of die nu van de overheid zelf komt of van een door de overheid ingehuurd deskundige – kan niet klakkeloos worden vertrouwd. Soms doorziet de bestuursrechter dat een advies niet goed is, maar hoe vaak hij dat niet onderkent, weten we niet

De overheid heeft een grote voorsprong in geld en middelen om deskundigheid te verkrijgen. Hiermee houdt de rechter niet altijd voldoende rekening: de burger moet maar een eigen expert inhuren om het rapport van de overheidsdeskundige, die primair een partijdeskundige is en waarvan de waarde nog helemaal niet vaststaat, van tafel te krijgen, tenzij het advies evident gebrekkig is.⁸ Dat is voor veel mensen een te kostbare zaak en bovendien geeft dit onbedoeld het signaal af aan de overheid dat de rechter, zoals Hirsch Ballin ook al schreef, automatisch het voor-

4 B.J. van Ettekovén, ‘De deskundige deskundige over registers en de “disclosure statement”’, O&A 2016/53.

5 E.M.J. Hardy, ‘De kunst van het adviseren’, *JBplus* 2022/1. Zie ook J.C.A. de Poorter & Y.M. van Soest-Ahlers, *Advisering in het bestuursrecht, Over advisering aan bestuursorganen in het kader van de uitoefening van een publiekrechtelijke bevoegdheid*, Alphen aan den Rijn: Kluwer 2008, p. 74.

6 W.A. Faas en L.M. Koenraad, ‘Bestuursorganen en bestuursrechters weten niet wat zij niet weten. Een pleidooi voor het verkrijgen van meer inzicht in de visie van deskundigen op de onderwerpen waarover zij adviseren aan bestuursorganen en bestuursrechters’, in: *Expertise & Recht* 2022, nog niet verschenen.

7 C. Raat, ‘Compliance en integriteitsonderzoek: graven naar de waarheid’, *Tijdschrift voor Compliance*, nr. 4, november 2021, p. 219.

8 L.M. Koenraad, ‘Deskundigen in het Nederlands bestuursrecht. Rechterlijke controle van bestuursoptreden dat op deskundigenadviesing is gebaseerd’, in: *Preadviezen 2017. Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland*, Den Haag: Bju 2017, p. 88.

deel van de twijfel krijgt. Dit terwijl rechtsstatelijk gezien van de overheid mag worden verwacht dat die uit zichzelf naar hoge kwaliteit en objectiviteit streeft en dus als gelijkwaardige partij wordt gezien van de burger: beide partijen worden niet gewantrouwd, maar ook niet vertrouwd.

De bovenstaande situatie voelt in ieder geval als rechtsongelijkheid, die in veel gevallen herleid kan worden naar informatieasymmetrie, omdat de belanghebbende in een bestuursrechtelijke procedure niet of in onvoldoende mate de beschikking heeft over juiste en volledige gegevens en de expertise om zijn standpunt op een overtuigende wijze te presenteren. Dit wordt bevestigd in het onderzoek van Marseille en Wevers en hun bevindingen met betrekking tot het benoemen van een deskundige in het gerechtelijk vooronderzoek. Zij constateren dat dit in 60% van de gevallen ertoe leidt dat de burger de zaak wint: *‘Ten slotte denken we dat als de rechter zijn hervattingsbeslissingen evenrediger wil verdelen tussen burger en bestuursorgaan, (...), hij vaker een deskundige zou moeten benoemen. De reden is niet alleen dat dat instrument de burger betere kansen biedt op een voor hem gunstige wending van de procedure, maar ook dat een ruimhartig gebruik van die bevoegdheid in lijn is met de Korošec-uitspraak van het EHRM.’*⁹

Deze blinde vlek bij rechters en andere professionals wordt ook wel aangeduid als hypocognition, oftewel het onvermogen van professionals om de eigen blinde vlekken in hun kennis te onderkennen

Dit rechtsstatelijke probleem wordt versterkt door het feit dat de rechter niet altijd onderkent dat hier sprake is van de kennisparadox; niet bij hemzelf en niet bij het bestuursorgaan. Hij vertrouwt erop dat de overheid zijn werk goed en kundig, en ook nog een op een dienende wijze, zonder aanzien des persoons, doet. Hij vertrouwt er ook op dat hij zelf voldoende geëquipeerd is om te kunnen zien of een medische, technische of financiële onderbouwing wel of niet klopt. Deze blinde vlek bij rechters en andere professionals wordt ook wel aangeduid als hypocognition, oftewel het onvermogen van professionals om de eigen blinde vlekken in hun kennis te onderkennen.¹⁰ We kunnen dit ook een juridische fictie noemen: er is geen reden om aan te nemen dat dit correct is – tenzij de betreffende rechter hierin zelf geschoold is. Ook in zaken waar de overheid het niet kwaad meent – waar we doorgaans van uit mogen gaan – kunnen we de ogen niet sluiten voor het feit dat ook ambtenaren, bestuurders en rechters een bepaalde *bias*

hebben, bijvoorbeeld op het gebied van gezaghebbendheid of betrouwbaarheid van burgers. Het is een groot goed dat een besluit aan een rechter kan worden voorgelegd, maar beter is het dat dit niet nodig is omdat de overheid zelf een dusdanig kundig besluit heeft genomen en dit transparant en goed gemotiveerd heeft uitgelegd, dat er geen rechter aan te pas moet komen. Vereisten die aan externe deskundigheid in procedures worden gesteld, dienen daarom ook aan de overheid zelf te worden gesteld. Dit past ook bij het idee van ambtelijk vakmanschap dat, mede naar aanleiding van de toeslagenaffaire, opgeld doet.¹¹

Deskundige in het bestuurs(proces)recht

De Algemene wet bestuursrecht kent meerdere bepalingen waarin het woord deskundige voorkomt, zoals art. 7:8 en 7:23 (door de belanghebbende mee te brengen deskundigen in de bezwaar- en administratief beroepsprocedure), art. 8:47 en 8:60 lid 1 (de door de bestuursrechter benoemde deskundige) en art. 8:60 lid 4 (de partijdeskundige). Hoewel afdeling 3.3 van de Awb slechts spreekt van advisering door externe personen of organen (‘adviseurs’), wordt in de wetsgeschiedenis wel verwezen naar deskundigenadvies als belangrijk *species* hiervan. Om deze reden nemen wij de literatuur en jurisprudentie hierover mee in dit artikel. Wat er onder een deskundige – zowel in als buiten het bestuursrecht – wordt verstaan, is voor de wetgever kennelijk zo evident dat er weinig woorden aan worden gewijd. Het is het bestuursorgaan dat ervoor moet zorgen dat de adviseur een specifieke deskundigheid ter zake heeft.¹² Dit is ook onderdeel van de vergewisplicht als bedoeld in art. 3:9 Awb: de hoedanigheid van de adviseur. Deze plicht heeft reflexwerking op niet-wettelijke advisering (ABRvS 6 mei 2020, ECLI:NL:RVS:2020:1182; CRvB 11 april 2018, ECLI:NL:CRVB:2018:1113, «JB» 2018/100 en AB 2018/322; CBb 29 mei 2018, ECLI:NL:CBB:2018:300).

Het bestuursorgaan moet volgens de vergewisplicht bepalen welke deskundigheid noodzakelijk aanwezig moet zijn bij de adviseur. Deze moet volgens de wetgever over de *‘voor het onderzoek vereiste kwalificaties beschikken’*, maar wat daaronder wordt verstaan is niet helder. In de jurisprudentie is een aantal keren uitgemaakt dat sprake moet zijn van *‘relevante kennis en ervaring’*, maar waaruit die kennis en ervaring moet blijken, is niet duidelijk (bijv. ABRvS 13 juni 2012, ECLI:NL:RVS:2012:BW8204). Bovendien wordt deskundigenadvies aan het bestuursorgaan marginaal getoetst (ABRvS 30 april 2014, ECLI:NL:RVS:2014:1531). De formulering luidt dat als de *‘conclusies niet onbegrijpelijk zijn’*, het bestuursorgaan erop mag vertrouwen (ABRvS 28 september 2016, ECLI:NL:RVS:2016:2582, AB 2016/399 m.nt. Van den Broek en Tjepkema; ABRvS

9 A.T. Marseille & M. Wever, ‘Processuele beslissingen van de bestuursrechter: biased ten gunste van de overheid?’, *NJB* 2022/10, p. 730.

10 ‘Hypocognition van accountants en andere professionals, De bananenschil van de eigen onwetendheid’, Forum, www.nffi.nl.

11 Wij verwijzen naar het in september 2022 verschijnende boek met deze titel van Stichting Beroepseer.

12 J.C.A. de Poorter & Y.M. van Soest-Ahlers, *Advisering in het bestuursrecht, Over advisering aan bestuursorganen in het kader van de uitoefening van een publiekrechtelijke bevoegdheid*, Alphen aan den Rijn Kluwer 2008.

25 juli 2018, ECLI:NL:RVS:2018:2517; ABRvS 11 juli 2018, ECLI:NL:RVS:2018:2317; ABRvS 7 februari 2018, ECLI:NL:RVS:2018:423; ABRvS 14 juni 2017, ECLI:NL:RVS:2017:1588; en ABRvS 10 oktober 2018, ECLI:NL:RVS:2018:3251).

Het lijkt erop dat, zoals Hirsch Ballin hiervoor al beschreef, de rechter zelf ook in het duister tast en de overheidsdeskundige dus al snel ‘wel gelooft’. Die geeft daarmee het signaal af dat de overheid zelf ook niet al te veel vragen hoeft te stellen bij de deskundigheid van de adviseur, al helemaal niet in zaken waarin sprake is van een ‘vaste adviesrelatie’. Deze wordt volgens de jurisprudentie over art. 3:9 Awb geacht van de vergewisplicht te zijn uitgezonderd (ABRvS 4 mei 2011, ECLI:NL:RVS:2011:BQ3440). Daar valt nog wel wat op af te dingen, want ook al werken er bij een groot adviesbureau wellicht inderdaad ter zake deskundigen, wie garandeert er dat het bestuursorgaan niet met een *trainee* wordt afgescheept? En wie garandeert dat een vaste relatie bij de onderzoeker niet tot (onbewuste) bias ten gunste van de opdrachtgever leidt? Een goed voorbeeld hiervan betreft het rapport dat een actuaaris en advocaat in het kader van de vaststelling van de voordeelontneming aan hun opdrachtgever DNB hebben uitgebracht. Het Hof van Discipline heeft vastgesteld dat sprake is van ‘onvolledige en mogelijk misleidende informatieverstrekking’ en ‘suggestieve uitlatingen’ (ECLI:NL:TAHVD:2021:166).

Er moeten volgens de vergewisplicht ook formele waarborgen bestaan dat het werk van de deskundige is onderworpen aan externe controle op basis van ethische en/of wetenschappelijke maatstaven. Voor medisch adviseurs en accountants is die externe controle tuchtrechtelijk geborgd, maar voor allerlei andere deskundigen-adviseurs is dat in elk geval niet wettelijk het geval.

Koenraad stelt dat ‘de kwaliteit van een advies [afhankelijk] voor een zeer belangrijk deel van de persoon die het opstelt. Wie niet beschikt over de voor een deskundige noodzakelijke eigenschappen, loopt het gevaar dat hij (a) de aan hem gestelde vraag niet goed begrijpt, (b) irrelevante feiten verzamelt, (c) relevante feiten over het hoofd ziet, (d) onjuiste onderzoeksmethoden hanteert, (e) verkeerde conclusies uit zijn – misschien op zich correcte – bevindingen trekt, en/of (f) niet in staat is om zijn verhaal op een voor leken begrijpelijke wijze te presenteren. (...) Een deskundige die een bruikbaar en overtuigend adviesrapport kan produceren, behoort naar mijn overtuiging de volgende eigenschappen te bezitten. Hij heeft specifieke en actuele kennis van en ervaring met het onderwerp waarop de aan hem gestelde vraag ziet. (...)’¹³ Dit lijken ons belangrijke risico’s en het hebben van specifieke en actuele kennis en ervaring is evident om van deskundigheid te spreken. Echter, wat daarmee nu precies wordt bedoeld, blijft vaag. Dat is begrijpelijk omdat

er zo veel verschillende vakgebieden zijn, en daarvoor geen *one size fits all*-definitie past, maar de praktijk vraagt toch om iets meer handvatten. Verder schuilt er een risico in het vereiste dat een deskundige zijn verhaal op een voor leken begrijpelijke wijze moet kunnen presenteren. Hoewel begrijpelijk als eis, is het geen criterium voor deskundigheid – ‘ondeskundige deskundigen’ zijn hier misschien nog wel beter in dan echte experts.

Om te bepalen of iemand ‘deskundig’ is, geeft Koenraad het bestuursorgaan het advies om vragen te stellen: ‘Beschikt de adviseur daadwerkelijk over de specifieke kennis waarvoor hij is ingehuurd? Zo ja, op grond waarvan? Heeft de adviseur met succes een terzake doende opleiding gevolgd? Of berust zijn kennis vooral op een grote ervaring met het vakgebied waarbinnen de kwestie speelt? Toelichting. Een door de adviseur opgesteld curriculum vitae kan twijfels wegnemen.’¹⁴ Dat zijn zeker goede en relevante vragen, echter onze vraag is of een CV of disclosure statement altijd alle twijfels kan wegnemen. Met de CRvB lijkt ons de kans aanwezig dat de ‘charlatan’ die zich als deskundige psychologische oordelen aanmat, een ‘opgeleukt’ CV inleverde (CRvB 19 maart 2015, ECLI:NL:CRVB:2015:948). Controle van diploma’s, certificaten en bewijzen van specifiek relevante werkervaring of lidmaatschap van een betrouwbare beroepsvereniging, is ook nodig, zeker in vakgebieden die (nog) niet gereguleerd zijn. Bovendien: wat betekent deze specifieke kennis of een ter zake doende opleiding?

In de meest recente modelovereenkomst voor op wetenschappelijke wijze uitgevoerd beleidsgericht onderzoek onder de Rijksinkoopregels (‘Arvodi’) staat in art. 4.1 dat de onderzoeker volgens de beginselen van de ALLEA-gedragscode moet handelen. Dit is de Europese gedragscode voor wetenschappelijke integriteit, waarin onder meer het volgende staat: ‘Het is van cruciaal belang dat onderzoekers de kennis, methodologieën en ethische praktijken van hun vakgebied beheersen.’¹⁵ Deze inkoopregels gelden alleen voor toegepast wetenschappelijk beleidsonderzoek, echter zij kunnen breder worden ingezet bij het inschakelen van deskundigen.

Deskundige in andere rechtsgebieden

Om een goed inzicht te krijgen in de definitie van deskundigheid en deskundige, kan ook kennis genomen worden van de *Guidance for the instruction of experts in civil claims*, die gekoppeld is aan de Britse Civil Procedure Rule 35, en van Art. VII van de Amerikaanse Federal Rules en de daarop gebaseerde Daubert standard.¹⁶ In de onderdelen van de genoemde *Guidance* zijn de ‘duties en obliga-

14 L.M. Koenraad, *Kluwer Commentaar Algemeen Bestuursrecht*, aant. 2.2.4.

15 ALLEA Gedragscode, https://www.allea.org/wp-content/uploads/2018/01/DU_ALLEA_Europese_gedragscode_voor_wetenschappelijke_integriteit.pdf, p. 9.

16 Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc. (1993) 509 U.S. 579, 589.

13 L.M. Koenraad, ‘De bestuursrechter en zijn deskundige, Een beschouwing over problemen bij de toepassing van art. 8:47 Awb’, *Expertise en recht*, 2016/4, p. 157.

tions' van de experts opgesomd. Onder meer is aangegeven dat experts de verplichting hebben 'to exercise reasonable skill and care to those instructing them, and to comply with any relevant professional code' en dat zij een 'overriding duty' hebben om de rechter te ondersteunen in zaken die vallen 'within their expertise'. Een bijzondere toelichting op de onafhankelijkheid van de expert is in onderdeel 11 opgenomen, namelijk: 'A useful test of "independence" is that the expert would express the same opinion if given the same instructions by another party.' De vier vereisten in de Daubert standard zijn: 1. de wetenschappelijke, technische of andere gespecialiseerde kennis van de deskundige helpt de rechter om het bewijsmateriaal te begrijpen of een feit in geschil te bepalen; 2. de getuigenis is gebaseerd op voldoende feiten of gegevens, 3. de getuigenis is het resultaat van betrouwbare beginselen en methodes; 4. de deskundige heeft de beginselen en methodes op een betrouwbare manier toegepast op de feiten van de zaak.

Om goed inzicht te krijgen in de definitie van deskundigheid en deskundige, kan ook kennis genomen worden van de *Guidance for the instruction of experts in civil claims*, die gekoppeld is aan de Britse Civil Procedure Rule 35, en van Article VII van de Amerikaanse Federal Rules en de daarop gebaseerde Daubert standard

Van belang is ook om te kijken naar de *Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union* van het Europese Expertise en Expert Instituut.¹⁷ Onder 3.12 staat in deze handleiding dat om ingeschreven te staan op een lijst van gerechtsdeskundigen, het volgende moet worden gecontroleerd: '(i) de kwalificaties van de deskundige, (ii) het CV, (iii) kennis van onderzoekstechnieken, (iv) juridische kennis van de normen die gelden voor de uitoefening van zijn hoofdactiviteit en van de regels betreffende de plichten en rechten van deskundigen, alsmede van de leidende beginselen van een eerlijk proces.' (vert. FE&CR) Onder 3.13 staat dat voor de vereiste kennis en vaardigheden het volgende moet worden nagegaan: 'universitaire diploma's; beroepservaring, vermeld op zijn CV; professionele reputatie, lidmaatschap van beroepsverenigingen, referenties, de beroepskwalificaties van de deskundige, alsmede de basisopleiding en de bijscholing; relevante publicaties, behaalde prijzen, cursussen en onderwijservaring.' (vert. FE&CR)

In de Guide wordt over de professionele kernwaarden van de *Judicial Expert* gezegd: '(...) the Expert's legitimacy and

authority is based: competence, probity, objectivity, loyalty, independence and impartiality.' De aanwezigheid van belangrijke voorwaarden, zoals een professionele beroepsorganisatie, accreditatie, uitwisseling van kennis en ervaring, de verplichting tot het volgen van een minimum aantal uren relevante deskundigheidsbevordering en *peer review*, zijn aanwijzingen dat het beroep van gerechtelijk deskundige volwassen is.

Dichter bij huis kan gekeken worden naar de *Leidraad deskundigen in civiele zaken*, de gedragscodes voor gerechtelijk deskundigen in straf-, civiel- en bestuursrechtelijke zaken en het *Schoenmaker*-arrest (HR 27 januari 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZD0917). De aan de deskundige gestelde eisen in de Leidraad zijn afgeleid van art. 6 EVRM en summier geformuleerd, namelijk het toepassen van hoor en wederhoor en het onpartijdig en naar beste weten optreden. Het begrip 'naar beste weten' wordt in paragraaf 6.3 van de Leidraad beschreven als: 'Van u wordt verlangd dat u het onderzoek uitvoert en verslaat met gebruik van uw kennis en ervaring op uw vakgebied en met inachtneming van de eventueel op uw vakgebied geldende regels, normen of gebruiken.'

Recent verscheen een lezenswaardige conclusie in een civielrechtelijke zaak, waarin het volgende staat over wat een deskundige is en doet, en dat is meer dan zijn vakgenoten – hij moet daar als het ware boven uitstijgen. 'Bij de norm uit art. 198 lid 1 Rv draait het om "kennis, ervaring en attitude". (...) de waarheid is juist nog niet aan het licht gebracht als de gerechtsdeskundige aan de slag gaat en het is ook niet of nauwelijks mogelijk om te controleren of het deskundigenbericht waarheidsgetrouw is. (...) Een deskundigenbericht is dus geen standaardproduct, maar hoogwaardig maatwerk. Daarbij geldt dat de gebruiken, waaronder methoden, die in het eigen vakgebied algemeen worden aanvaard, in beginsel zullen moeten worden gevolgd, tenzij de gerechtsdeskundige kan uitleggen waarom hij of zij dat niet doet. (...) Het tweede aspect is dat de bevindingen in de kern moeten berusten op wat de gerechtsdeskundige wéét, niet wat hij of zij 'aanvoelt': het draait om kennis en rationele argumenten. Dat betekent natuurlijk niet dat ervaring, intuïtie en inschatting geen rol mogen spelen, maar de ratio moet wel de hoofdrol spelen. Dit betekent mijns inziens ook dat de gerechtsdeskundige zich onbevangen moet opstellen. Een gerechtsdeskundige is in dat opzicht dus méér dan een vakmens die tot een bepaalde groep behoort; een gerechtsdeskundige is per definitie ook onderzoeker en moet daarom juist ook openstaan voor de mogelijkheid dat 'het anders zit' dan in de lijn der verwachting ligt.' (Concl. A-G Hartlief, HR 25 maart 2022, ECLI:NL:PHR:2022:298)

Hoving stelt vast dat drie van de vier door de Hoge Raad genoemde criteria in strafzaken te maken hebben met kennis en vaardigheden van de deskundige, namelijk: '1) het beroep, de opleiding en de ervaring van de deskundige, 2) of zijn aldus vastgestelde deskundigheid zich

¹⁷ <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeee-guide-to-good-practices-egle-en-brochure.pdf>

uitstrekt tot het onderwerp waarover van hem een verklaring wordt verlangd, en 3) in hoeverre de deskundige in staat is de gekozen onderzoeksmethode vakkundig toe te passen.¹⁸ Het vierde criterium ziet op de wijze waarop de deskundige het onderzoek heeft uitgevoerd.

Honkoop et al. definiëren het begrip ‘deskundige’ als volgt: ‘(1) een persoon met kennis van zaken, expert; (2) persoon die is aangewezen om onderzoek te doen en inlichtingen te geven over een punt van geschil voor de beoordeling waarvan bijzondere kennis vereist is; (3) persoon die op grond van zijn opleiding, kennis, kunde en bevoegdheid op enig terrein, in staat is om de desbetreffende taken op zich te nemen.’¹⁹ Van een deskundige mag verwacht worden dat hij beschikt over een goede theoretische kennis, praktische ervaring met het betreffende onderwerp, regelmatig over vaktechnische onderwerpen publiceert en ook in de praktijk actief is.²⁰ Zo merkt het hof ’s-Hertogenbosch ten aanzien van de verlangde deskundigheid van een deskundige op: ‘Een en ander geldt niet alleen voor de voor benoeming door het hof verlangde deskundigheid (...), maar geldt tevens voor de verlangde gezag onder vakgenoten, ervaring en intuïtie vereist om van een rechtens aanvaardbaar deskundigenrapportage te kunnen spreken.’²¹ Giard merkt op dat elke deskundige steeds volledig moet voldoen aan vijf kernwaarden, te weten onafhankelijkheid, onpartijdigheid, zorgvuldigheid, vakbekwaamheid en integriteit.²² De laatste kernwaarde kan door het zelfreflecterende karakter ook als een paraplu-kernwaarde worden gezien. Zoals terecht door Giard gesteld, mag van een deskundige verwacht worden dat hij zichzelf de vraag stelt of hij de meest aangewezen persoon is om bij een bepaalde juridische kwestie als deskundige op te treden.

Gelet op het voorgaande kunnen we concluderen dat er in het Nederlandse recht nog geen heldere definitie is van een deskundige, en dat de vereisten voor deskundigheid – behalve waar het gaat om wettelijk gereguleerde beroepen zoals die van artsen of accountants – ook niet duidelijk zijn. Dat leidt ertoe dat met name waar het gaat om ‘vage deskundigheid’, zoals die ten aanzien van organisatiecultuur en ongewenst gedrag, in het land der blinden Eenoog – of nog scherper gesteld: Beun de Haas – koning is. Noch de overheid, noch de rechter kan controleren of de betrokken deskundige wel echt deskundig is.

Vaak kunnen alleen vakbroeders de juiste deskundigheid van de deskundige beoordelen. Daarom is het noodzakelijk dat hiervoor betere criteria worden opgesteld. Een voorbeeld waaruit blijkt dat dit nodig is, is het aanbieden van het ongedefinieerde ‘draagvlak- of signaalonderzoek’ door privé-detectives of advocaten die hiervoor in het geheel niet zijn opgeleid. Het presenteren van gefragmenteerde en subjectieve bevindingen kan tot grote schade bij alle betrokkenen leiden. Enkele jaren geleden werd een gemeente die een advocaat van dit kantoor inschakelde hiervoor op de vingers getikt door de Centrale Raad van Beroep, en de advocaat werd berispt door de tuchtrechter, waarbij opviel dat beide rechters zich niet realiseerden dat ‘draagvlakonderzoek’ niet in het opleidingscurriculum voor juristen en advocaten zit (ECLI:NL:TAHVD:2019:181, «JG» 2020/1, m.nt. Raat).

Met name uit de *Guide to Good Practices*, maar ook uit de rechtspraak en literatuur, komen we tot een voorstel tot afbakening van wat er onder een deskundige, werkend in het bestuursrecht als adviseur, gerechts- of partijdeskundige, moet worden verstaan:

‘Een deskundige heeft wetenschappelijke kennis op een specifiek vakgebied en kan alleen op dit specifieke terrein als deskundige worden beschouwd. De deskundige heeft, gelet op het analytisch karakter van onderzoek en de vereisten aan rapportage, universitair werk- en denkniveau (NLQF / EQF 7²³) en minimaal een hbo-masterdiploma op het specifieke vakgebied. Daarnaast heeft de deskundige vijf jaren ervaring met werkzaamheden op het specifieke vakgebied, bij voorkeur als onderzoeker of rapporteur. Bij voorkeur wordt de deskundige erkend in zijn vakgebied door publicaties of het bijdragen aan erkende opleidingen. De deskundige houdt zijn vakkennis actueel door middel van permanente educatie of vergelijkbare activiteiten, zoals publicaties of het verzorgen van opleidingen. De deskundige moet steeds volledig voldoen aan vijf kernwaarden, te weten onafhankelijkheid, onpartijdigheid, zorgvuldigheid, vakbekwaamheid en integriteit.’

De inzet van financiële deskundigheid in Bibob-zaken

In menige Bibob-zaak is de herkomst van inkomen en vermogen en de mogelijke betrokkenheid van ondernemers of financiers bij delicten, zoals de handel in drugs door Klaas Bruinsma en de ontvoering van Heineken en Doderer, inzet van het geschil geweest (ABRvS 8 juli 2009, ECLI:NL:RVS:2009:BJ1892; ABRvS 20 juli 2011, ECLI:NL:RVS:2011:BR2279). In deze en andere casus hebben bestuursorganen besloten tot intrekking van vergunningen van horecaondernemers en exploitanten van seksinrichtingen naar aanleiding van signalen in de pers

18 R. Hoving, *Deskundigenbewijs in het strafproces* (diss.), Wolf Legal Publishers, 2017, p. 96.

19 J. Honkoop, N. Keijser en E.P. Tamminga, *Deskundig in de rechtspraak. Handboek voor gerechtelijke deskundigen in Nederland*, 2e druk 2022, Uitgeverij Paris, p. 20.

20 R.W.M. Giard, ‘Dwalende deskundigen: over de persoon achter het deskundigenonderzoek’, *Expertise en Recht*, 2014/3, en ECLI:NL:HR:2009:BG4822.

21 ECLI:NL:GHSHE:2008:BD6308.

22 R.W.M. Giard, ‘Dwalende deskundigen: over de persoon achter het deskundigenonderzoek’, *Expertise en Recht*, 2014/3, p. 90.

23 https://nlqf.nl/images/downloads/NLQF_niveaus/Niveau_7_NLQF_en_EQF.pdf

of van het OM over de illegale herkomst van inkomen en vermogen.

Zoals ook in bovenstaande casus speelde, worden gemeenten regelmatig geconfronteerd met mooie façades van Nederlandse en buitenlandse rechtspersonen en ingewikkelde financiële en bedrijfsmatige constructies, die soms opgetuigd zijn om de criminele werkelijkheid af te schermen. In werkelijkheid worden de revenuen van vrouwen-, drugs- of wapenhandel, afpersing of roofovervallen geïnvesteerd in onder andere horecagelegenheden of seksinrichtingen, maar ook in vastgoed. Het bevoegde bestuursorgaan, het college van B&W of de burgemeester, kan op grond van art. 3 e.v. van de Wet Bevordering integriteitbeoordelingen door het openbaar bestuur (Wet Bibob) weigeren een beschikking, overheidsopdracht of vastgoedtransactie te geven of aan te gaan, dan wel een gegeven beschikking intrekken, indien ernstig gevaar bestaat dat de beschikking mede zal worden gebruikt om uit gepleegde strafbare feiten verkregen of te verkrijgen, op geld waardeerbare voordelen te benutten ('witwassen'), of strafbare feiten te plegen. Het Bibob-instrumentarium is een preventief middel om te voorkomen dat de overheid deze vormen van ondermijnende misdaad faciliteert.

Hoe vaak er op deze manier door onvoldoende onderzoek belangrijke feiten worden gemist, is niet duidelijk. Bestuursrechters kunnen dit zelf ook niet beoordelen. Ondanks dat oordelen zij wel met regelmaat dat de adviezen van het Landelijk Bureau Bibob niet concludent zijn

Voor het beoordelen van de bovenstaande façades en het in bestuurlijke en andere procedures kunnen beargumenteren dat geen reële bedrijfseconomische werkelijkheid aan deze façades ten grondslag ligt, zijn gemeentelijke bestuursorganen niet altijd geëquipeerd. De praktijk leert dat het kunnen doorprikken van deze schijnconstructies de nodige specifieke kennis en ervaring met zich meebrengt. Deze kennis vinden we bij financieel forensisch deskundigen met een achtergrond bij politie, FIOD of belastingdienst. Een goed voorbeeld van de valkuil voor bestuursorganen als zij geen deskundige inschakelen met specifieke expertise, betreft verschillende Bibob-zaken, waarin conventioneel geschoolde accountants op basis van hun financiële onderzoek van de administraties van de seksinrichtingen tijdens de juridische procedures hebben betoogd dat er geen crimineel geld naar seksinrichtingen is gevloeid. Deze accountants hebben op basis van hun conventionele gezichtspunt dat administraties een betrouwbare schriftelijke weergave zijn van de werkelijkheid deze stelling geponeerd, waarbij

zij volledig voorbij zijn gegaan aan het feit dat de betrouwbaarheid van de administratie van een kleinschalige seksinrichting ook te wensen over kan laten, gemanipuleerd kan zijn en onmogelijk achteraf voor deze doeleinden door een accountant beoordeeld kan worden.²⁴ Forensische accountants zijn zich vanuit hun kennis en ervaring met onregelmatigheden, schijnconstructies e.d. beter bewust van de beperkingen van conventionele gezichtspunten die zich op hun vakgebied voordoen.

Gemeentelijke bestuursorganen worden volgens de wet geacht hun 'eigen huiswerk' te doen. Helaas kunnen gemeenten pas als zij hun eigen onderzoek hebben gedaan en er voldoende indicatie is dat er 'iets loos is', advies vragen van het Landelijk Bureau Bibob (LBB).²⁵ Dit betekent dat gemeenten in de eerste fase van dit proces al de kennis en ervaring moeten hebben of inschakelen om een gedegen inzicht te krijgen in het feitencomplex en in het niet-reële karakter van de gepresenteerde bedrijfseconomische gang van zaken bij deze ondernemingen. Het LBB doet namelijk geen financieel forensisch onderzoek, maar beperkt zich tot het vergaren van informatie uit verschillende gesloten bronnen om te controleren of een ondernemer en diens zakelijke omgeving in het verleden strafbare feiten hebben gepleegd of crimineel voordeel hebben verkregen. Op basis daarvan geeft het bureau advies of sprake is van gevaar.²⁶ De toegevoegde waarde van de door het LBB verstrekte gegevens komt daarom pas tot zijn recht als het eigen onderzoek door de gemeenten ook adequaat is uitgevoerd en het niet-reële karakter is vastgesteld.

De vraag of er 'iets loos is' is dus afhankelijk van het onderzoek door gemeenten, die hierbij overigens ondersteuning kunnen krijgen van het Regionaal Informatie en Expertise Centrum (RIEC), waar financieel analisten werken; echter dit is niet verplicht. Bestuursorganen zijn op grond van art. 7a Wet Bibob verplicht om, als zij een Bibob-toets doen, een landelijk vastgesteld formulier te gebruiken. Hiermee worden in elk geval veel relevante vragen gesteld, en wordt de ondernemer verplicht om bewijsstukken bij te voegen. Diverse gemeenten hebben echter een werkwijze waarbij niet altijd aan ondernemers en particulieren wordt gevraagd het formulier in te vullen; dit vanuit een zekere klantvriendelijkheid. De kans dat mogelijke 'Bibob-klanten' zo'n uitgebreid formulier niet hoeven in te vullen, is dus aanwezig. Zoals hiervoor al opgemerkt vraagt het kunnen doorgronden of de verstrekte gegevens juist en volledig zijn ruime en specifieke kennis en ervaring op het terrein van onderzoeken naar financieel economische criminaliteit.

24 De contante geldstromen en het vaststellen van de herkomst ervan, de beperkte omvang van de interne organisatie van het bordeel en de reputatie van de eigenaar leveren onvervangbare controletechnische tekortkomingen op, die achteraf niet meer gerepareerd kunnen worden.

25 <https://www.justis.nl/producten/bibob/bestuursorganen/eigen-onderzoek>

26 LBB, Leidraad voor de gevaarsbeoordeling op grond van de Wet Bibob, <https://www.justis.nl/producten/bibob/wet-bibob/gevaarsbeoordeling-door-het-lbb>

Hoe vaak er op deze manier door onvoldoende onderzoek belangrijke feiten worden gemist, is niet duidelijk. Bestuursrechters kunnen dit zelf ook niet beoordelen. Ondanks dat oordelen zij wel met regelmaat dat de adviezen van het LBB niet concludent zijn (ABRvS 24 januari 2018, ECLI:NL:RVS:2018:245; rb. Den Haag, 8 oktober 2020, ECLI:NL:RBDHA:2020:11916; Rb. Rotterdam, 6 mei 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:4023).

De praktijk wijst uit dat een beperkt onderzoek veelal leidt tot een onvolledige en onjuiste weergave van de werkelijkheid, waardoor vaak een onzorgvuldige beoordeling en interpretatie van het feitencomplex plaatsvindt. Onbekendheid van de betrokken ambtenaren en professionals met financieel-economische criminaliteit ligt hier vaak aan ten grondslag. Deze situatie is onwenselijk gelet op de grote juridische, financiële, economische en reputationele belangen, die spelen voor alle betrokken partijen, zoals de gemeenten, maar ook bijvoorbeeld voor betrokken financiële instellingen en andere belanghebbenden die (in)direct betrokken zijn.

De toegevoegde waarde van deskundigen

Bij de kennis, kunde, vaardigheid en inzichten van menig onderzoeker zetten verschillende deskundigen vraagtekens.²⁷ In de (tucht)rechtspraak zijn uiteenlopende uitspraken te vinden, waarin accountants en andere professionals bekritiseerd worden of veroordeeld zijn voor mislagen bij het uitvoeren van onderzoeken naar mogelijke onregelmatigheden of ongewenst gedrag.²⁸ In de praktijk blijkt dat professionele beroepsbeoefenaren in bestuursrechtelijke procedures op meerdere manieren de fout in kunnen gaan. In de eerste plaats doordat niet-juridische professionals ervan uitgaan dat hun professionele basisvaardigheden ook toereikend zijn om in een bestuursrechtelijke context te opereren, zonder zich bewust te zijn van de implicaties die voortvloeien uit deze juridische context.²⁹ In de tweede plaats doordat professionals van mening zijn dat hun conventionele kennis en vaardigheden toereikend zijn om onderzoek te doen naar een vraagstuk in deze juridische context. En in de derde plaats door feiten en omstandigheden onjuist en/of onvolledig te presenteren.³⁰

Broeders c.s. halen een belangrijk punt uit het werk van Saks naar voren, namelijk dat 'de forensische wetenschappen vaak geconfronteerd [worden] met niet-repliceerbare gebeurtenissen en adhocvraagstellingen'.³¹ Zij constateren terecht dat forensische identificatiewetenschappen hierdoor afwijken van de conventionele wetenschap.³² De reden is dat 'die probeert structuren en relaties te ontdekken tussen objecten door ze in te delen in klassen en de juistheid van deze generalisaties toetst door het doen van voorspellingen ten aanzien van het gedrag van groepen en klassen in verleden, heden en toekomst'.³³ In dit verschil schuilt een belangrijke valkuil voor onervaren deskundigen, namelijk dat zij uitgaan van de conventionele wetmatigheden en zich niet richten op de identificatie van de betrokkenheid van individuen bij bepaalde gebeurtenissen.

Conclusie

In dit artikel hebben wij verkend wat een deskundige is in de bestuursrechtelijke praktijk. Een deskundige moet vakspecifieke kennis en ervaring hebben, zo veel is wel helder. Maar waaruit die moet blijken, blijft vaag. Toch denken wij dat er wel enkele overkoepelende kenmerken zijn, waar bestuursorganen en rechters aan kunnen toetsen. Deze zijn ontleend aan bestuursrechtelijke literatuur, andere rechtsgebieden en buitenlandse voorbeelden. Wij geven hieronder een 'checklist':

- Voor enkele vakgebieden zijn er betrouwbare openbare registers.³⁴
- Diploma's en referenties.
- Heeft iemand geen vereiste opleiding, maar wel ervaring, dan kan de deskundige die door middel van certificaten of andere betrouwbare bewijzen aantonen.
- Vraag om een zogeheten *disclosure statement*, waaruit onder meer blijkt:
 - bij welke onderzoeken de deskundige betrokken is geweest en waarover hij heeft gerapporteerd;
 - voor welk type opdrachtgevers de deskundige heeft gewerkt;
 - de specifieke deskundigheid;
 - specifieke methodes, protocollen en codes die de deskundige hanteert;
 - type organisaties waar de deskundige heeft gewerkt;
 - met welke andere deskundigen men heeft samengewerkt;
 - dat de opleiding leidt tot specifieke vakdeskundigheid;
 - publicaties;
 - tuchtrechtelijke beslissingen;

27 R.W.M. Giard (2014); Hielkema, 'Artikel 6 EVRM en het recht op tegenonderzoek', *Justitiële Verkenningen* 2004/1; Pheijffer (2000).

28 L. van Almelo, *Uitglijders, lessen uit accountantstuchtrecht*, NBA, 2016; H. Blokdijk en J. Achten, *Tuchtrecht voor accountants*, IFO, 2011; ECLI:NL:TAHVD:2021:166; ECLI:NL:GHARL:2020:8890, r.o. 3.14; ECLI:NL:TADRAMS:2017:276; ECLI:NL:CBB:2015:42; ECLI:NL:TACAKN:2013:62, ECLI:NL:TADRAMS:2022:140.

29 ECLI:NL:TACAKN:2020:64, r.o. 4.7 en 4.14; ECLI:NL:CBB:2015:365, r.o. 5.3 en 5.4; ECLI:NL:CBB:2015:42, r.o. 3.72 en 3.73, HvD 's-Hertogenbosch 4 november 2019, 190125, ECLI:NL:TAHVD:2019:181, «JG» 2020/1, m.nt. Raat.

30 R.W.M. Giard, *Werken aan waarheidsvinding. Over het belang van de juiste onderzoeksmethoden in het aansprakelijkheidsrecht*, Boom Juridisch, 2016, p. 21.

31 A.P.A. Broeders en E.R. Muller (red.), *Forensische wetenschap. Studies over forensische kennis en organisatie*, Kluwer, 2008, p. 40.

32 Zie ook G. de Boeck e.a., *Handboek Forensisch onderzoek*, 2e druk, Politeia Uitgeverij, 16 december 2019, p. 15 e.v.

33 A.P.A. Broeders en E.R. Muller (red.), *Forensische wetenschap. Studies over forensische kennis en organisatie*, Kluwer, 2008, p. 40.

34 Het Landelijk Register voor Gerechtelijk Deskundigen (LRGD), het Nederlands Register voor Gerechtelijk Deskundigen (NRGD) en het Nederlands Financieel Forensisch Instituut (NFFI).

DESKUNDIGENBEGRIP

- Kijk naar 'vaste adviesrelaties', hetgeen kan duiden op *bias* of routinematig onderzoek.³⁵
- Voldoen alle betrokken medewerkers (geheel of gedeeltelijk) aan de vereisten van deskundigheid en wordt dit ook vermeld in het rapport of het *disclosure statement*?
- Zet in de overeenkomst van opdracht dat de deskundige handelt volgens de ALLEA-gedragscode voor wetenschappelijke integriteit en/of het NFFI-protocol.

Dit artikel is afgesloten op 26 juli 2022.

Over de auteurs

F.J. (Frank) Erkens FFE MEWI RFA LLM

Managing Partner Holland Integrity Group, secretaris NFFI.

Mw. mr. dr. C. (Caroline) Raat MA

Specialist staats- en bestuursrecht rechtsstaat, behoorlijk bestuur en ethiek en bestuurder Beroepsvereniging Onafhankelijke Onderzoekers. Zij is tevens redacteur van dit blad.